

Tomasz Szałajda

Historia organów katedry w Pelplinie

na tle europejskiego budownictwa organowego

Ktesibiosa, patrząc od strony konstrukcyjnej, był najbardziej zbliżony do dzisiejszych organów. Posiadał zasuwy rejestrowe, zawory dźwiękowe – klawisze, „miech" itd. Był to instrument stacjonarny, bowiem mechanizm hydrauliczny wymagał ciężkiego i obszernego zbiornika z wodą, co – podczas konieczności przenoszenia go – było bardzo kłopotliwe, czasem nawet niemożliwe. Instrument ten został następnie udoskonalony przez Archimedesa.[5] Zasady jego działania zostały szczegółowo opisane w późniejszych latach przez Tertuliana, Witruwiusza, Herona Aleksandryjczyka i innych. Pozostałości tych organów zostały odnalezione, podczas wykopalisk archeologicznych w Aquincum (dawne miasto rzymskie na terenie dzisiejszego Budapesztu) w roku 1931. To cenne znalezisko pozwoliło na całościową rekonstrukcję organów wodnych.

Około IV wieku po Chrystusie powietrze do organów tłoczone było za pomocą skórzanych miechów. Na pochodzącym z IV wieku obelisku bizantyjskiego cesarza Teodocjusza znaleźć możemy odwzorowania pierwszych organów, ze skórzanymi miechami. Grecki opis organów znajdujemy też w przekazach cesarza Juliana Apostaty z IV wieku. Także Cassiodorus w interpretacji Psalmu 150 oraz św. Augustyn w komentarzu do Psalmu 56, przyczynili się znacząco do ukazania niektórych szczegółów budowy tego instrumentu.

Muzyka organowa, rozbrzmiewająca dotychczas w kręgach kulturowych Rzymu, Grecji i Bizancjum, trafiła do europejskiego świata dopiero w VII wieku. Około roku 640 organy pojawiły się na terenie Anglii, a następnie między rokiem 661, a 670 papież Witalian polecił, aby organy stosowano w całym kościele katolickim. Początkowo wprowadzanie tego instrumentu w kościele zachodnim powodowało wielkie opory. Z czasem jednak wzrastało zapotrzebowanie na ten instrument. Wiadomo także, iż grecki cesarz Konstantyn VI Kopronymos podarował w roku 757 organy (już z ołowianymi piszczałkami) francuskiemu władcy Pepinowi, który umieścił je w kościele św. Korneliusza w Compiegne.[6] Także Karol Wielki otrzymał nowe organy od kalifa arabskiego Harun-al-Raszyd. Ten sam niemiecki władca kazał w 812 roku wybudować nowe organy do kaplicy pałacowej w Akwizgranie według wzoru organów w Compiegne. Od tego

---

5 Op. cit. A. Sapalski. s. 8.

6 Op. cit. J. Erdman. s. 9; Op. cit. G. Mizgalski. s. 343; Op. cit. A. Sapalski. s. 9.

czasu rozpoczęła się intensywna ekspansja budownictwa organowego w całej Europie. Sam papież Jan VIII, zamówił u niemieckiego biskupa z Friesingen organy wraz z organistą. Jest to jeden z najstarszych dokumentów ukazujący początki życia organowego na naszym kontynencie. Mówi o tym fragment:

> Precamur um optimum organum cum artifice, qui hoc moderari, et facere ad omnem modulationis efficaciam possit, ad instructionem musicae disciplinae nobis aut deferas, aut mittas.[7]

Dawne organy były bardzo małe i posiadały z reguły od 8 do 15 spiżowych lub miedzianych piszczałek.[8] W wieku X, znane były już organy posiadające dwa manuały, zaś w XII poczęto rozkładać tzw. Blockwerk[9] na pojedyncze rejestry. Do około XI wieku gra na organach nie nastręczała zbytnio wielkich trudności, jednak już w wieku kolejnym, nastąpił znaczny rozwój mechaniki i rozrost wielkości instrumentu. Od tego czasu, granie stawało się coraz cięższe – do tego stopnia, że niekiedy klawisze trzeba było wciskać łokciami lub pięściami. W roku 950, w angielskim opactwie Winchester pojawiły się organy, które posiadały już 400 piszczałek i dwie klawiatury po 20 klawiszy każda.[10] Ówczesny manuał nie posiadał jeszcze półtonowych klawiszy, a te które były, miały około 3 stóp długości i 5-7 cali szerokości. Tak więc cała klawiatura mogła mieć około 6 stóp szerokości. Także głębokość wciskanego klawisza różniła się znacząco od dzisiaj nam znanych i wynosiła około jednej stopy głębokości.

---

7 Op. cit. J. Erdman. s. 10.

8 Piszczałki organów z Aquincum miały wąską menzurę. Organy wczesnego średniowiecza miały wciąż zmienne menzury, tzn. w basie smyczkowe, w dyszkancie fletowe, wcześnie znane też były Gedackty.

9 Pierwowzór dzisiejszych głosów miksturowych. Zob.: Rudolf Quoika: *Vom Blockwerk zum Register-Orgel*. Kassel 1966.

10 Op. cit. G. Mizgalski. s. 343; Nowa encyklopedia organów (http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-organ.html) podaje na str. 327:
Organy te przypisuje się organmistrzowi znanemu jako Ethelwold z Winchester. Opisuje je w X wieku kronikarz Wulfstan z Winchester, wymieniając 26 miechów [do których obsługi trzeba było „70 silnych mężczyzn"] i 40 tonów [=klawiszy?] po 10 piszczałek. Możliwe, że policzono wspólnie klawisze kilku (np. dwóch) manuałów.

tów tego typu w Polsce. Nie wiadomo kto był ich twórcą. Według niektórych hipotez mógł nim być Szymon Liliusz, który piastował w Warszawie stanowisko dworskiego organisty i organmistrza. Kazimierskie organy świadczą o wysokim stopniu sztuki organmistrzowskiej w Polsce XVII i XVIII wieku. W Gdańsku osiadła rodzina Nitrowskich, wywodząca się z południa Polski.[29] W wieku XVII z tego rodu wyszło bardzo wielu wybitnych organmistrzów. Ich działalność nie ograniczała się jednak tylko do obszaru Pomorza, ale rozwija się również na terenie całego kraju. Z dostępnych źródeł wynika, iż budowali oni organy z prospektami o cechach północnych.[30] Najstarszy z rodu, Jerzy, ukończył dzieło Hummla w Lewoczy na Spiszu oraz kolejne w Olkuszu, a następnie przebudował organy nad kazalnicą w kościele Mariackim w Krakowie. W roku 1653 Jerzy Nitrowski dokonał naprawy wielkich organów Friesena w kościele NMP w Gdańsku, a w latach 1672–73 wraz z synem Andrzejem, oraz wspomnianym już w kontekście Arpa Schnitgera Johannem Balthasarem Heldem, dokonał ich przebudowy.[31] Także instrument z gdańskiego kościoła św. Anny (1650) – poprzednika obecnie się tam znajdujących organów – przypisuje się Jerzemu Nitrowskiemu.[32] Ciekawa jest tu grupa anonimowych prospektów w typie północnym, które znajdują się na terenie Wielkopolski i Mazowsza[33]. Zbieżności ich stylów, które je łączą, nie są bynajmniej dziełem przypadku. Do tej grupy można by zaliczyć także prospekt z kościoła św. Jana w Toruniu z roku 1688, który powstał raczej w warsztacie pomorskim. Być może nie jest on dziełem któregoś z Nitrowskich, ale wyraźnie ukazuje cechy typologiczne wyznaczone przez ich warsztat, a kontynuowane przez następców, bądź uczniów wywodzących się genealogicznie z tej pracowni. Z tej tradycji mógł się także wywodzić toruński warsztat Matthäusa (Matthiasa) Brandtnera, reprezentowany przez nie zachowane

---

[29] Georg Nitrowski pochodził z Lewoczy (obecna Słowacja) i od ok. 1638 r. działał w Krakowie.

[30] E. Smulikowska: *Prospekty organowe w dawnej Polsce*. Wrocław 1989. s. 114.

[31] P. Podejko: *Życie muzyczne dawnego Gdańska, Pomorza i Kujaw*. (Seria:) Kultura muzyczna północnych ziem Polski. nr 9. Gdańsk 2001. s. 27.

[32] J. Janca: *Andreas Hildebrandt – gdański budowniczy organów z XVIII wieku*. [W:] *Organy i muzyka organowa VI*. Gdańsk 1986. s. 190.

[33] Np. w kościołach: Parafialnym w Koźminie (przed 1670), Franciszkanów w Kaliszu (przed 1637), Bernardynów w Ostrołęce (1693?).

instrumenty w kościołach św. Mikołaja (ok. 1680 i 1686) i św. Jana (1693)[34] oraz przez zachowane w dużym stopniu i posiadające wciąż 10-chórową miksturę organy kościoła św. Wawrzyńca w Słupcy (1716 lub 1717). O kontaktach warsztatów Nitrowskich i Brandtnerów świadczy chociażby budowa znanych w Europie i wymienianych przez Matthesona organów w Sandomierzu (1694–1698), które po śmierci Andreasa (Andrzeja) Nitrowskiego kończył Matthäus Brandtner. Andreas Nitrowski był także, obok Arpa Schnitgera oraz Johanna Josua Mosengela, jednym z organmistrzów, których zaangażowanie do dokończenia zaczętych przez Matthiasa Schuriga organów w kościele św. Jakuba w Szczecinie rozważano w 1698 r. Do realizacji prac wybrano wprawdzie Arpa Schnitgera, prace jednak prowadził Johann Balthasar Held, który miał przecież kontakt z warsztatem Georga Nitrowskiego. Słynne organy w Leżajsku, to również dzieło końca XVII wieku. Zbudował je organmistrz Jan Głowiński z Krakowa oraz Stanisław Studziński z Przeworska. Instrument ten chociaż wielokrotnie przebudowany (m.in. w 1905 i 1964 roku) posiada znaczną część substancji zabytkowej z niezwykle kunsztownie ukształtowanym prospektem na czele.

W osiemnastowiecznej Polsce nękanej wojnami oraz niekorzystną sytuacją gospodarczą organmistrzostwo nie rozwijało się już tak intensywnie jak w XVII w., mimo to wypracowało swój oryginalny styl. Świadczą o tym liczne prospekty oraz zachowane mniej lub bardziej oryginalne instrumenty z tego czasu. Jako przykład można tu podać organy z kościoła św. Anny w Krakowie, które w 1724 roku wybudował Szymon Sadkowski, instrument Andreasa Hildebrandta z Pruszcza Gdańskiego (1729) oraz organy anonimowego twórcy w kościele pobernardyńskim w miejscowości Zamarte koło Chojnic (1774). Znaczącym zabytkiem są też organy w kościele cysterskim w Jędrzejowie autorstwa Józefa Sitarskiego ukończone w roku 1754. Zachowane w wysoce oryginalnym stopniu, odznaczają się kunsztownym wykonaniem prospektu oraz stołu gry, w którym jedna z klawiatur pozytywu (pierwsza od dołu) jest wysuwana[35] – co jest niewątpliwą rzadkością w Europie.

---

[34] Op. cit. E. Smulikowska. s. 116.

[35] Mechanizm ten umożliwia grę z transpozycją o cały ton niżej. Niektóre organy były bardzo wysoko strojone, więc aby mogły współgrać z np. orkiestrą instalowano właśnie takie manuały, bądź wybrane rejestry w transpozycji.

ten należy do grupy najbardziej reprezentatywnych i dynamicznych spośród pomorskiej snycerki epoki baroku. Jego twórcą był najprawdopodobniej Matthias Scholler z Gniewa.[41]

Wulff otrzymał bardzo trudne zadanie, bowiem musiał swoim dziełem wypełnić wąską i wysoką przestrzeń między dwoma wielkimi filarami w nawie bocznej. Zadanie, które dla organmistrza epoki gotyku był czymś w miarę powszednim, dwieście lat później nastręczało nie małych problemów, ponieważ barokowe rozplanowanie powierzchni zdobień prospektowych (snycerki itp.) wyznaczyć mogło z łatwością jedynie rozczłonkowanie wszerz. Aby wypełnić wysoką przestrzeń, Wulff musiał w ośmiostopowych piszczałkach prospektowych Oberwerku i w czterostopowych piszczałkach Rückpositivu zastosować bardzo wydłużone stopy. Ponadto wysokie kosze, szerokie gzymsy, wysokie latarnie górne, korony i postacie aniołów bądź Jezusa i Maryi. Okazałą powierzchnię tworzą pola, ustawione jedno nad drugim, a całość zdobi egzotyczna snycerka z akantowymi wąsami i wiszącymi owocami. Cały prospekt znakomicie zachowuje swoje proporcje mimo „rozciągnięcia" Rückpositivu do 16' a Oberwerku do 32'.[42]

Prospekt bocznych organów nosi wyraźne cechy baroku, jednak daje się też w nim zauważyć cechy charakteryzujące północny manieryzm. Artysta – snycerz wykazał się wielkim kunsztem i oryginalną wyobraźnią twórczą ozdabiając prospekt zachwycającym bogactwem ornamentów. Wraz z bujnymi zwojami akantu występują tu razem splecione barokowe motywy małżowinowo-wolutowo-chrząstkowe. Znajdujemy tu też elementy silnie powiązane z późnym manieryzmem niderlandzkim choćby: zwisy kwiatowo-owocowe, maszkarony, główki puttów, suche chrząstki, szyszki, konchy muszlowe, ornamenty okuciowe i wiele innych. Nad całością górują pełne dynamizmu figury, szczególnie na wieżach centralnych instrumentu zasadniczego (Wniebowstąpienie Jezusa) i pozytywu plecowego (Wniebowzięcie Maryi).[43]

---

[41] Ten utalentowany snycerz był także wykonawcą ambony w pelplińskiej katedrze, którą ukończył w roku 1682.

[42] W. Renkewitz, J. Janca: *Geschichte der Orgelbaukunst in Ost- und Westpreussen von 1333 bis 1944*. Würzburg 1984. s. 252.

[43] Op. cit. E. Smulikowska. s. 143.

Pod balustradą chóru, wśród rozłożystych ornamentów, umieszczono medalion z wizerunkiem Matki Boskiej siedzącej na drzewie. Nad nim widnieje łaciński dystych elegijny, którego dwa ostatnie wersy są chronostychem, z którego dowiadujemy się o dacie budowy instrumentu:

CEV PENNATA PHALANX TRIADI DEPROMERE VOCES / ASSOLET ET PLACIDA FUNDERE VOCE MELOS / AEMULA VOX RVTILI RESONET PER ET ORGANA REGNI / DVM CANTAT ET AETERNOS ORBIS VTERQ. MODOS / A**D** SA**C**RA PENNIGERI **V**ERBO **CV**NAB**VI**A **DIVI** / Q**V**AE **C**ANTABANT, HAE**C** ORGANA FA**C**TA **C**ANTANT.

Dodając wyróżnione majuskuły, będące zarazem rzymskimi cyframi, otrzymamy cyfrę 1679 – czyli rok ukończenia.[44]

Prospekt bocznych organów jest bardzo ceniony na świecie. Został wpisany na listę najwspanialszych zabytków budownictwa organowego w opublikowanym w Paryżu wydawnictwie Międzynarodowego Towarzystwa Przyjaciół Organów (Les Amitez d'Orgue International), w którym w formie kalendarza jest udokumentowanych 12 najcenniejszych prospektów na całym świecie.

W roku 1684 Michał Uden z Gdańska wykonał nowe miechy.[45]

Dzieło Wulffa musiało być niezwykle kunsztownie wykonane, skoro dopiero w roku 1870 firma braci A. M. Terletzkich z Elbląga zbudowała nowy instrument za starym prospektem. Kosztował on 1000 talarów. Pozytywnego odbioru dokonał F. W. Markull z Gdańska 5 VIII 1870 roku. Ze starych organów zachowała się wiatrownica pozytywu przedniego i piszczałki prospektowe. Nowy instrument posiadał 19 głosów rozdzielonych w dwóch manuałach (C-f^3) i pedale (C-c^1) z zastosowaniem wiatrownic stożkowych i mechanicznej traktury gry.[46] Instrument posiadał następującą dyspozycję:

---

[44] J. St. Pasierb: *Dzieje Pelplina i sztuka*. (W:) Pelplin. Wrocław 1978. s. 157.

[45] Op. cit. J. Gołos. s. 77.

[46] ADP – Archiwum Diecezji Pelplińskiej. *Akta Kapituły Chełmińskiej 1821–1992*. Sygn. 458. Karta z 8 VIII 1870.

Dyspozycja organów z roku 1845:

HAUPTWERK (I Man.):

Principal 16'
Bourdon 16'
Principal 8'
Gemshorn 8'
Rohrflöte 8'
Trompete 8'
Nasard 5 1/3'
Octave 4'
Spitzflöte 4'
Quinte 2 2/3'
Superoctave 2'
Cornett 5fach (8'+4'+2 2/3'+2'
+1 3/5')
Scharf 5fach (1 1/3'+1'+4/5'
+2/3'+1/2')
Cymbel 3fach (1'+2/3'+1/2')

OBERWERK (III Man.):

Principal 8'
Bourdon 16'
Salicional 8'
Gedackt 8'
Fagott 8' (Bass)
Hautbois 8' (Discant)
Octave 4'
Rohrflöte 4'
Gemshornquinte 2 2/3'
Superoctave 2'
Mixtur 4fach (1 1/3'+1'+2/3'+1/2')
Progressio harmonica 2-5fach
(2 2/3'+2')

UNTERWERK (II Man.):

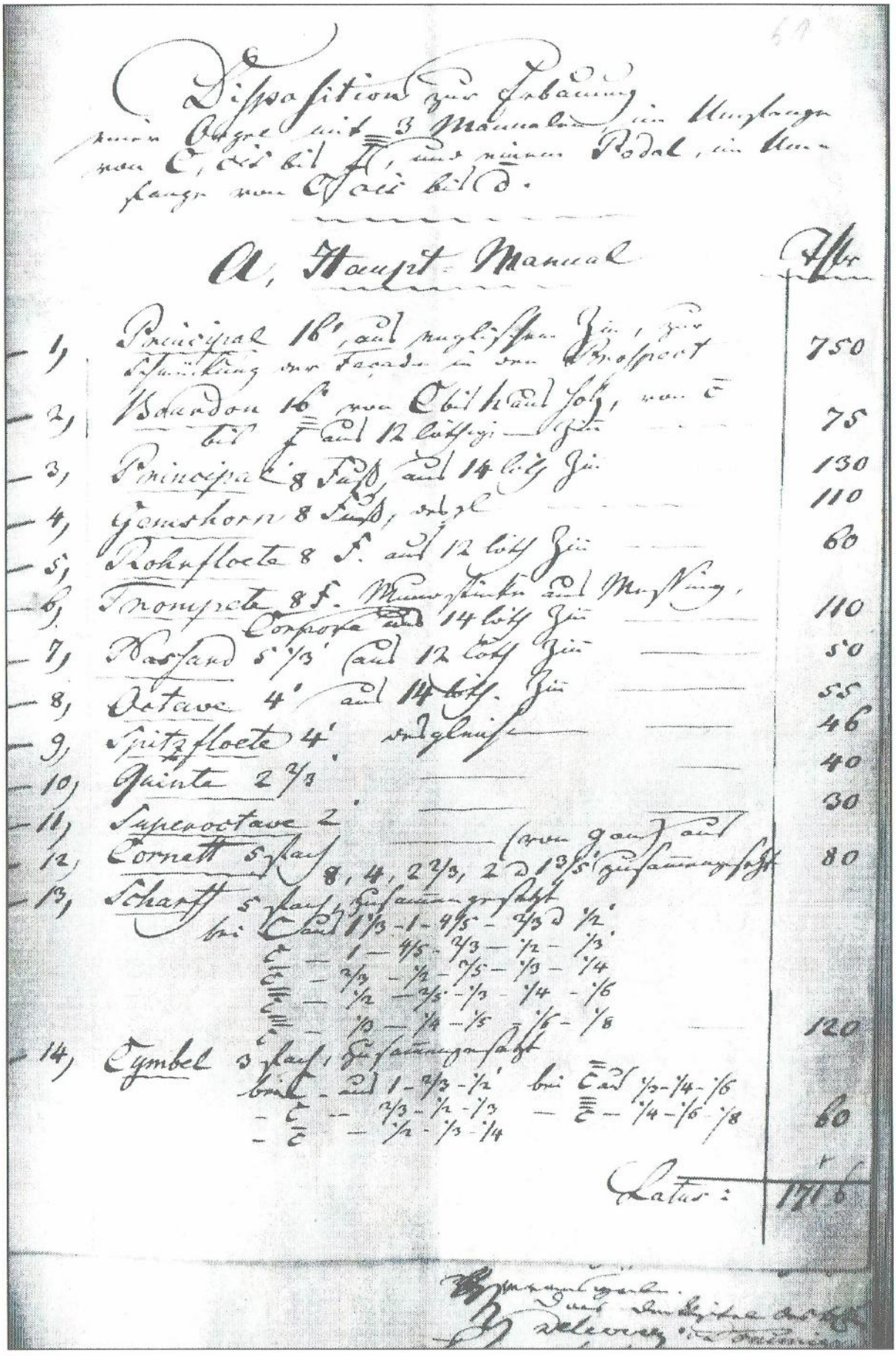
Quintaton 16'
Prestant 8'
Viola di Gamba 8'
Piffaro 8'
Gedackt 8'
Flauto traverso 8'
Octave 4'
Viola d'amour 4'
Rohrflöte 4'
Nasard 2 2/3'
Decimaquinta 2'
Progressio harmonica 2-5fach
Vox angelica 8'

PEDAL (vordere Laden):

Principal 16'
Subbass 16'
Principal 8'
Violon 8'
Bassflöte 8'
Nasard 10 2/3'
Trompete 8'
Cornetta 4'
Octave 4'
Nasard 5 1/3'
Mixtur 5fach (4'+2 2/3'+2'+1/3'+1')
Terz 6 2/5'
Flaut minor 4'

Pedal (hintere Laden):

Subbass 32'
Posaune 32'
Violone 16'
Posaune 16'

Dispositions zur Erbauung einer Orgel mit 3 Manualen, ein Umfang von C, bis b''', und einem Pedal, ein Umfang von C, bis b'.

A, Haupt-Manual — Thlr.

1, Principal 16', auf prospect Stein, Zinn Bemahlung und Vergoldung der Façade in drey — 750
2, Bordon 16' von C bis h' auf Holz, von c' bis f''' auf 12 Cabinet — 75
3, Principal 8 Fuß auf 14 Cab. Zinn — 130
4, Gemshorn 8 Fuß, ebenso — 110
5, Rohrfloete 8 F. auf 12 Cab. Zinn — 60
6, Trompete 8 F. Mensur Zinn auf Mensur, Corpora auf 14 Cab. Zinn — 110
7, Nasard 5 1/3' auf 12 Cab. Zinn — 50
8, Octave 4' auf 14 Cab. Zinn — 55
9, Spitzfloete 4' ebenso — 46
10, Quinte 2 2/3 — 40
11, Superoctave 2 — 30
12, Cornett 5 fach von g auf auf 8, 4, 2 2/3, 2, 1 3/5 zusammengesetzt — 80
13, Scharff 5 fach zusammengesetzt
bis C auf 1 1/3 - 1 - 4/5 - 2/3 - 1/2
c — 1 — 4/5 - 2/3 - 1/2 - 1/3
c' — 2/3 - 1/2 - 2/5 - 1/3 - 1/4
c'' — 1/2 - 2/5 - 1/3 - 1/4 - 1/6
c''' — 1/3 - 1/4 - 1/5 - 1/6 - 1/8 — 120
14, Cymbel 3 fach zusammengesetzt
bis c' auf 1 - 2/3 - 1/2 bis c''' auf 1/3 - 1/4 - 1/6
c' — 2/3 - 1/2 - 1/3 — c''' — 1/4 - 1/6 - 1/8 — 60

Latus: 1710

Dyspozycja głównych organów pisana ręką Buchholza

Piszczałki prospektowe wykonano z cyny angielskiej, a języczki w głosach językowych z mosiądzu. Drugi manuał posiadał żaluzję. Powietrze do organów dostarczane było przez osiem miechów (10'x3') – pięć dla manuałów i trzy dla pedału. Powietrze w wiatrownicach manuałowych miało ciśnienie 36° (Grad)[62], a dla pedału 40°.[63] Organy Buchholza w katedrze pelplińskiej w tamtym czasie określano jako szczyt marzeń każdego organisty – wirtuoza.[64]

W latach 1887 i 1894 Julius Witt z Gdańska przeprowadził prace remontowe przy głównych organach,[65] a następnie w roku 1899 E. Wittek z Elbląga dokonał przebudowy miechów[66] za sumę 1200 marek.[67]

W roku 1908 Bruno Goebel z Królewca gruntownie przebudował organy i rozbudował je[68]. Mechaniczne (klapowo-zasuwowe) wiatrownice zastąpił pneumatycznymi, z systemem kieszonkowym (Taschenlade).[69] Po przebudowie (jako opus 245) organy posiadały 60 głosów, trzy manuały ($C\text{-}g^3$) i pedał ($C\text{-}e^1$). Obniżono strój o pół tonu i przyjęto dla a^1=435 Hz. Ciśnienie 90mm. Organy według kosztorysu kosztowały 9495 marek. Odbioru organów dokonano 11 lutego 1908 roku. Dyspozycja tego instrumentu była następująca:

---

62 1° (Grad) to 2,5-3 mm słupa wody (niem.: Wassersäule)

63 Op. cit. E. Hinz. s. 248.

64 J. Gudel: *Profesor Oskar Hermańczyk z Pelplina w pięćdziesiątą rocznicę zgonu.* [W:] *Organy i organiści.* Pelplin 1998. s. 10.

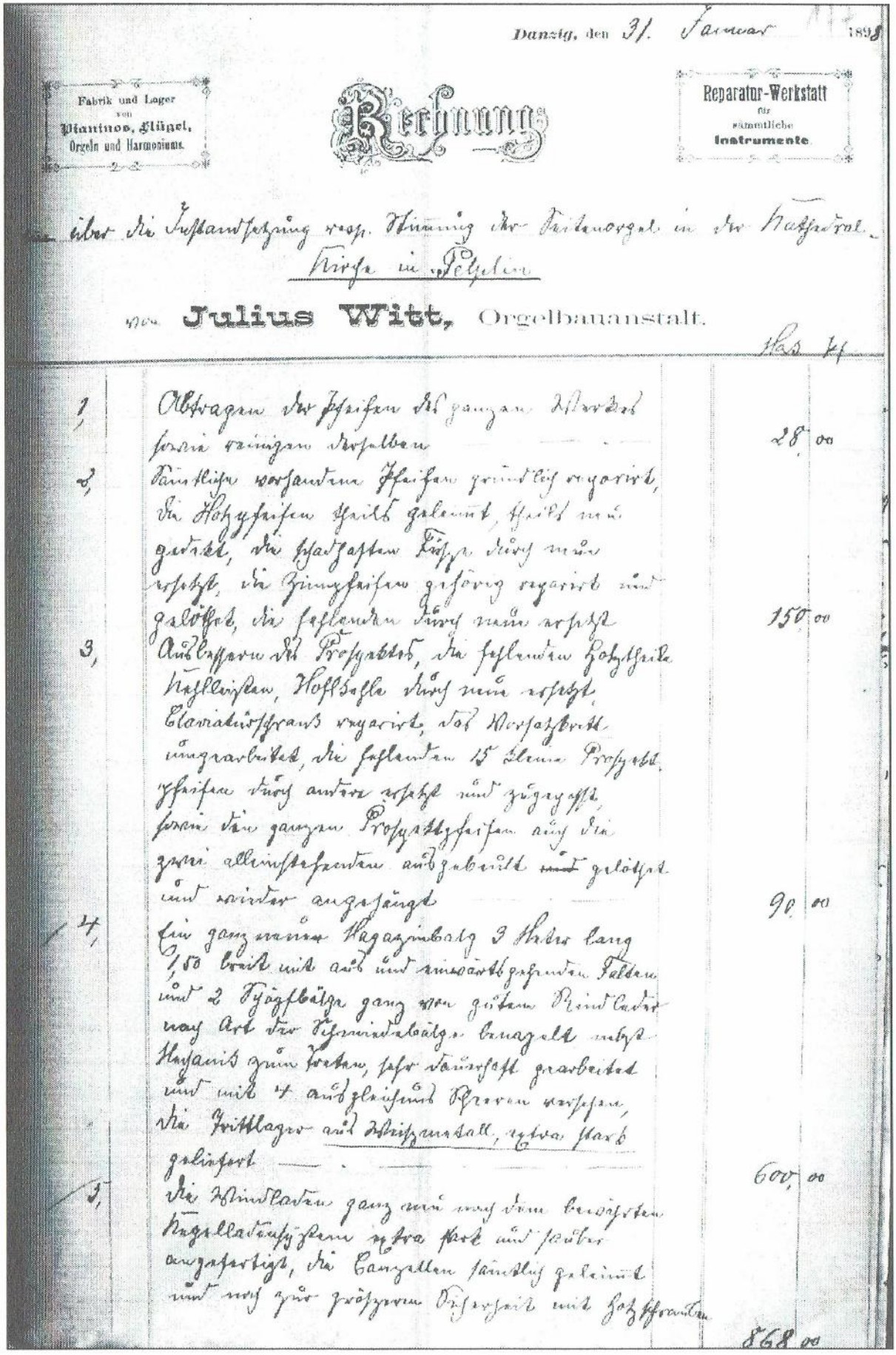
65 Op. cit. ADP. Karta z 26 VIII 1887 i 22 II 1894.

66 Poprzednia konstrukcja miechów przysłaniała światło wpadające do południowej nawy katedry. Pasierb omyłkowo podaje, że nieznacznie został w tym celu przebudowany prospekt, a nie miechy. Zob.: J. St. Pasierb: *Dzieje Pelplina i sztuka.* [W:] Pelplin. Wrocław 1978. s. 130.

67 Op. cit. ADP. Karta z 15 VI 1899.

68 W sprawie przebudowy zwrócono się jeszcze do firmy Walckera z Ludwigsburga i Wittek z Elbląga. Jednak odrzucono ich oferty – Walcker dał zbyt wygórowany kosztorys (15 000 marek).

69 W obrysie szafy, przy ścianach nawy, w wyższej kondygnacji znajdują się wiatrownice sekcji pedałowej. Po środku szafy usytuowana jest wiatrownica trzeciego manuału, z lewej strony pierwszego manuału zaś z prawej strony wiatrownica sekcji manuału drugiego.

Danzig, den 31. Januar 1898

Fabrik und Lager von Pianinos, Flügel, Orgeln und Harmoniums.

Rechnung

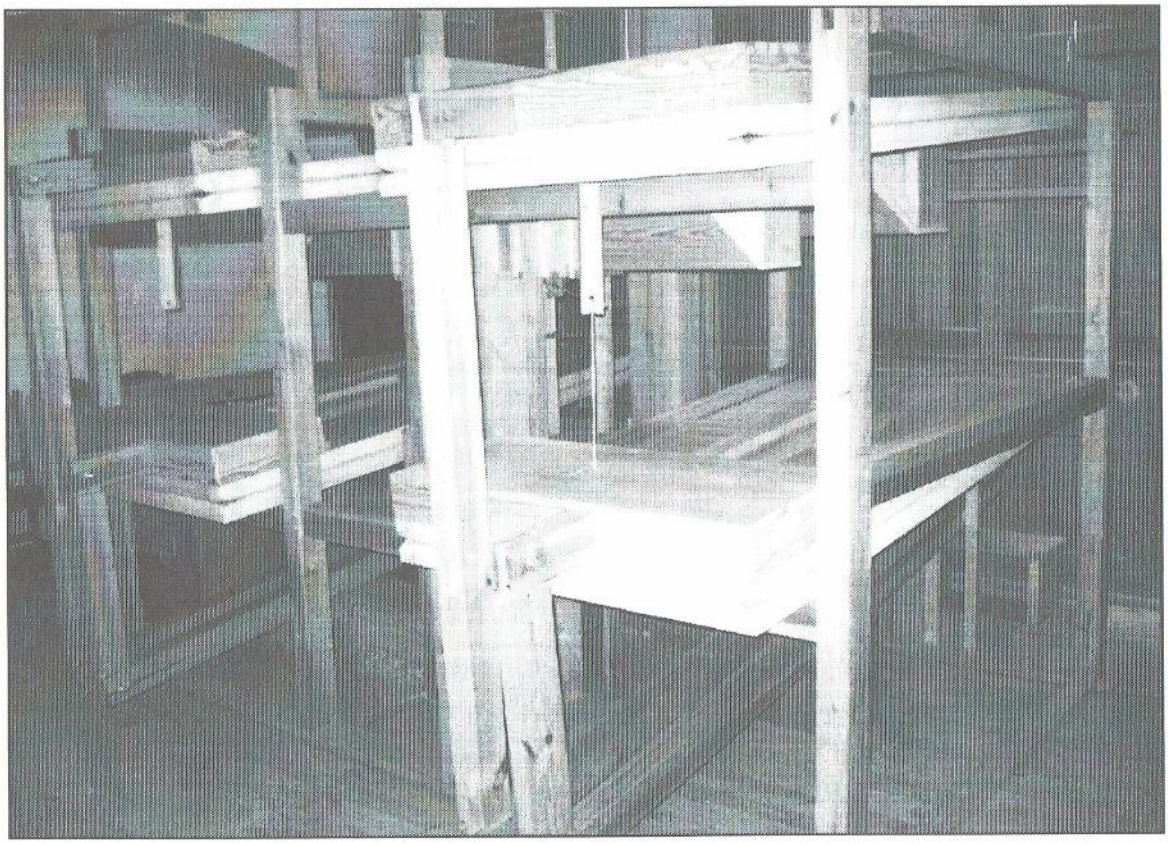
Reparatur-Werkstatt für sämmtliche Instrumente.

über die Instandsetzung resp. Stimmung der Pedalorgel in der Kathedral Kirche in Pelplin

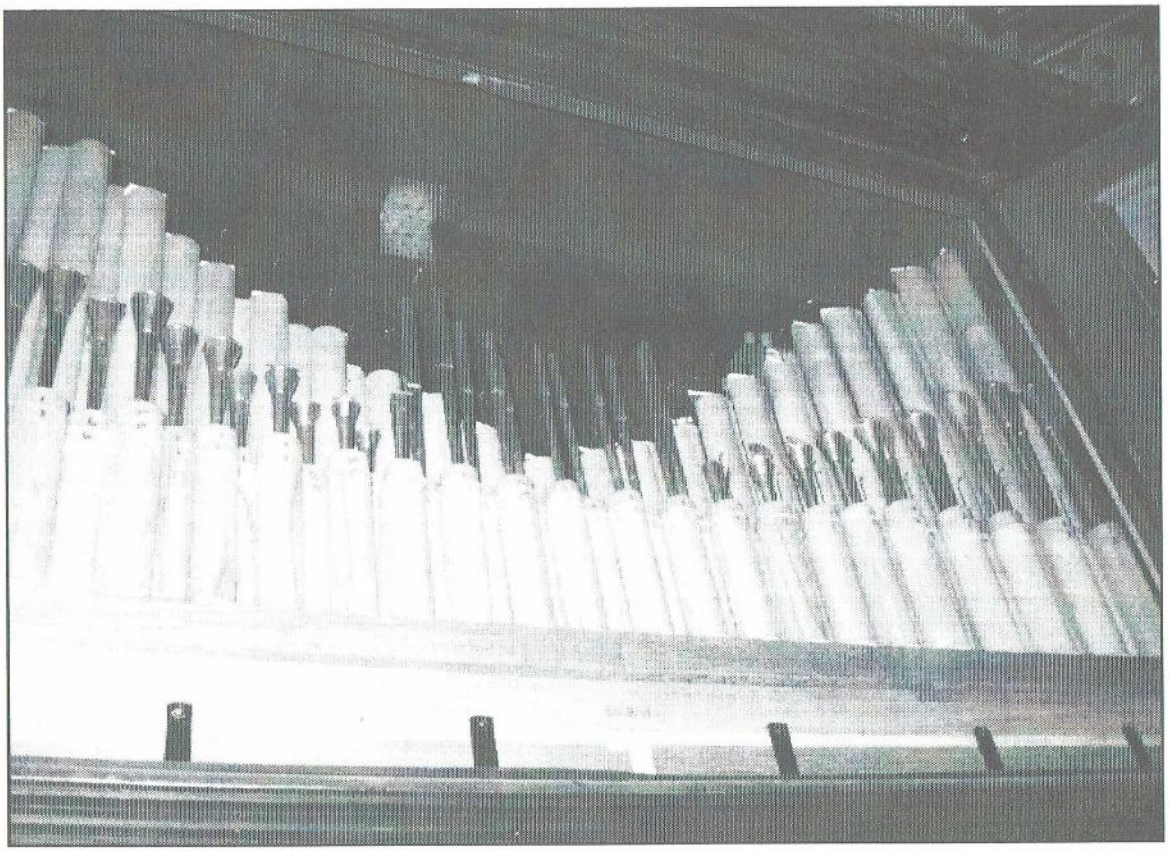
von **Julius Witt,** Orgelbauanstalt.

		Mk. Pf.
1,	Abtragen der Pfeifen des ganzen Pedals sowie reinigen derselben	28,00
2,	Sämtliche vorhandene Pfeifen gründlich repariert, die Holzpfeifen Falz gelimmt, Spalt mit gedeckt, die Lederkappen Löcher mit versetzt, die Zungenpfeifen gestimmt repariert und geölt, die fehlenden Löcher neu versetzt	150,00
3,	Ausbessern der Prospektes, die fehlenden Holzpfeife Halteisen, Holzkasten Löcher neu versetzt, Claviaturrahmen repariert, der Notenbrett umgearbeitet, die fehlenden 15 Klein Prospektpfeifen Löcher neu ansetzt und zugespitzt, sowie den ganzen Prospektpfeifen aus die zum allerschönsten ausgebaut und geölt und wieder angesetzt	90,00
4,	Ein ganz neues Magazinbalg 3 Meter lang 1,50 breit mit aus und einwärtsgehenden Falten und 2 Hängebälge ganz von gutem Rindleder nach Art der Hermiabälge bemalt mit Hanfeil zum treten, sehr sauberer gearbeitet und mit 4 ausziehen Brettern versehen, die Kittlager und Schiffmutter extra stark gelimmt	600,00
5,	Die Windladen ganz neu mit dem besten Kegelladenleder extra stark und sauber ausgearbeitet, die Canzellen sämtlich gelimmt und neu für größeren Ventilen mit Holzstreifen	868,00

Rachunek wystawiony przez Juliusa Witta w 1898 r.

Organy boczne – miechy klinowe

Organy boczne – piszczałki Brustwerku

Zusammenfassung

Der Pelpliner Dom spielt mit seinen beiden Orgeln eine bedeutende Rolle in der polnischen Orgelbaugeschichte. Bereits 1468 hat das Generalkapitel des Zisterzienserordens eine Orgel zum Gebrauch in der Liturgie zugelassen. Bald nach dieser Zeit könnte in Pelplin schon die erste Orgel vorhanden gewesen sein. Der in den Klosterbüchern erwähnte und 1585 gestorbene Organist Paul Ligenza muss schon eine Orgel zur Verfügung gehabt haben. 1648 hat ein unbekannter Orgelbauer aus Danzig für diese Orgel neue Bälge gebaut. Ein völlig neues Instrument ist in den Jahren 1677–1680 von Johann Georg Wolff (Wulff) für 4000 Gulden gebaut worden. Als Bildschnitzer und Gestalter des Gehäuses wurde der Kunsttischler Matthias Scholler aus Mewe (Gniew) genannt. Bereits 1684 hat der Orgelbauer Michel Uden neue Bälge gemacht. Das Werk Wolffs muss von hervorragender Qualität gewesen sein, da es erst 1870 durch ein neues, hinter der alten Fassade gebautes Instrument von der Firma Terletzki ersetzt worden war. Diese neue Orgel hatte 19 Register und mechanische Kegelladen. Die ersten Reparaturen sind 1887 und 1894 von Julius Witt aus Danzig durchgeführt worden. Derselbe Orgelbauer hat während der Renovierung des Domes auch die Orgel gründlich restauriert. Schon 36 Jahre nach dem Neubau von Terletzki wurde die Orgel 1906–1907 von Bruno Goebel aus Königsberg umgebaut, wobei sie eine pneumatische Traktur bekam. 1972 hat die Firma von Józef Mollin aus Odry b. Czersk eine Generalreparatur vorgenommen. Der schlechte Zustand der Orgel hatte die Entscheidung, eine neue Orgel zu bauen, zur Folge.

2003 hat die Firma Mollin hinter dem alten Prospekt eine neue Orgel gebaut. Wiederverwendet wurden das Gehäuse mit den alten Prospektpfeifen von 1679, die alte Trommel und die erhaltene Schleiflade des Rückpositivs. Die Orgel hat 4 Keilbälge mit einem eingeschlossenen Elektromotor. Der Winddruck beträgt 70mm WS. Der Manualumfang ist C,D,E,F,G,A-c3 und der Pedalumfang C-d1.